

Ремех Тетяна

кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України, Україна

РОЗВИТОК НАСКРІЗНИХ УМІНЬ УЧНІВ НА АДАПТАЦІЙНОМУ ЦИКЛІ БАЗОВОГО РІВНЯ ОСВІТИ

Світ, що змінюється, вимагає від людини не лише швидкого опанування інформацією та засвоєння нових знань, а й набуття наскрізних умінь, які сприяють успішній життєдіяльності людини і досягненню нею власних цілей в професійній діяльності та особистому житті.

Із погляду педагогіки поняття «вміння» трактують як: систему дій, пов'язаних логікою діяльності, що спрямована на виконання поставлених завдань; засвоєний суб'єктом спосіб виконання дії, що забезпечується сукупністю набутих знань і навичок; ефективне виконання суб'єктом певної діяльності відповідно до цілей та обставин, застосування в нових умовах тощо [1, с. 1038]. А от «навички» визначають як дії, складники яких у процесі формування стають автоматичними [1, с. 610], сталими способами діяльності учнів, автоматизованими вміннями [2, с. 254]. Щодо розуміння поняття «навички» з позицій методики, то це здатність і спроможність людини виконувати процеси та використовувати наявні знання для досягнення результатів, що формується при виконанні здобувачами освіти вправ за вказівкою вчителя або самостійно під впливом певних зовнішніх обставин [3, с. 14].

У зарубіжній і вітчизняній педагогічній літературі багато уваги приділено так званим «жорстким» і «м'яким» (гнучким) навичкам. Останні визначають як метанавички – комплекс неспеціалізованих, надпрофесійних навичок, набуття яких сприяє успішній участі людини у професійній діяльності; забезпечує високий рівень комунікації та продуктивності; уможливорює швидку адаптацію до нових умов, зміну сфери діяльності та вирішення нестандартних завдань. До них зазвичай відносять соціальні навички, емоційний інтелект, здатність до навчання та саморозвитку, креативність, здатність порозумітися з оточенням, здатність адаптуватися до змін в праці і житті та ін. Інколи м'які навички трактують і як універсальні компетенції.

У нашій науковій розвідці ми зосередимо увагу на наскрізних вміннях учнів, які по своїй суті є міжпредметними, узагальненими вміннями або метавміннями. Під ними розумітимемо здатності (спроможності) учня ефективно виконувати певну діяльність відповідно до цілей і завдань, застосувати в нових умовах набуті знання, навички і досвід, що формуються й розвиваються в навчанні різних предметів.

Концепція Нової української школи наголошує, що наскрізні вміння разом із ключовими компетентностями створюють основу для успішної самореалізації здобувача освіти як особистості, громадянина і фахівця [4]. Такі вміння називають наскрізними, адже вони формуються й розвиваються на всіх освітніх рівнях (початковому, базовому, профільному) та на всіх предметах і інтегрованих курсах.

Перелік спільних для ключових компетентностей наскрізних умінь унормований в Законі України «Про освіту». До них належать: «читання з розумінням, вміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми» [5].

Державний стандарт базової середньої освіти (2020 р.) (далі – Стандарт), ґрунтований на ціннісних орієнтирах, спрямований на набуття учнями ключових компетентностей і наскрізних умінь. Загальний перелік наскрізних умінь для базового рівня освіти уналежнює (подано в скороченні): 1) читати з розумінням; 2) висловлювати власну думку в усній і письмовій формі; 3) критично і системно мислити; 4) логічно обґрунтовувати позицію; 5) діяти творчо; 6) виявляти ініціативу; 7) конструктивно керувати емоціями; 8) оцінювати ризики; 9) приймати рішення; 10) розв'язувати проблеми; 11) співпрацювати з іншими [6]. У Стандарті, який логічно продовжує Державний стандарт початкової освіти (2018 р.), наскрізні вміння деталізовані у порівнянні зі згаданим вище Законом, та сформульовані через дієслова дії. Наприклад:

- конструктивно керувати емоціями: здатність розпізнавати власні емоції та емоційний стан інших, сприймати емоції без осуду, адекватно реагувати на конфліктні ситуації, розуміти, як емоції можуть допомагати і заважати в діяльності, налаштовуючи себе

на пошук внутрішньої рівноваги, конструктивну комунікацію, зосередження уваги, продуктивну діяльність;

- виявляти ініціативу: активний пошук і пропонування рішень для розв'язання проблем, активну участь у різних видах діяльності, їх ініціювання, прагнення до лідерства, вміння брати на себе відповідальність [6].

Зазначимо, що наскрізні вміння є основою для формування всіх ключових компетентностей, однак, вони по-різному проявляються залежно від предметної діяльності, в яку залучені учні. Наприклад, таке наскрізне вміння як логічно обґрунтовувати позицію матиме різні прояви на уроках математики чи, приміром, на уроках історії, хоча його сутністю залишається здатність учня висловлювати послідовні, несуперечливі, обґрунтовані міркування у вигляді суджень і висновків, що є виявом власного ставлення до подій, явищ і процесів [6].

Розвиток наскрізних умінь учнів на адаптаційному циклі базового рівня освіти (5–6 роки навчання) потребує дотримання низки умов. Серед них нами виокремлено такі:

1. У розвитку наскрізних умінь учнів на початковому освітньому рівні та адаптаційному циклі базового освітнього рівня має бути забезпечена наступність. Одним із основних завдань Державного стандарту початкової освіти є формування наскрізних умінь в учнів початкової школи. Тому вчителю, який викладає предмет або інтегрований курс в 5 класі слід з'ясувати рівень сформованості в учнів відповідних умінь та спланувати свою діяльність і пізнавальну діяльність учнів у цьому напрямку. Принагідно зазначимо, що в 2019 році з ініціативи Міністерства освіти і науки України проведено комплексний моніторинг ефективності впровадження НУШ, серед завдань якого було дослідження рівня сформованості наскрізних умінь в учнів 3 класів закладів загальної середньої освіти, яке виявило низку проблем у цьому питанні [7].

2. Наскрізні вміння учнів розвиваються у навчанні всіх предметів та інтегрованих курсів. Тому модельні навчальні програми та створені на їх основі підручники мають бути потенційно придатними для реалізації такого завдання через, наприклад, компетентнісні завдання – практикоорієнтовані, дослідно-пошукові, творчі, розв'язання яких потребує від учнів опрацювання кількох джерел інформації та здійснення різних видів діяльності.

3. Набуття учнями наскрізних умінь можливе за умови застосування на уроках та у позаурочній діяльності відповідних форм, методів, засобів і технологій, які інтегрують формування ключових компетентностей та розвиток наскрізних умінь для забезпечення взаємозв'язку навчальних результатів із особистісними якостями і здібностями учнів, необхідними для їхнього життєвого успіху. Ефективними тут є ті форми й види діяльності учнів, які забезпечують їхню постійну залученість, взаємодію, різноманітну інтерактивну комунікацію, творче виконання завдань, дослідження та розв'язання проблем, прийняття рішень тощо.

4. Робота вчителя із розвитку наскрізних умінь учнів 5–6 класів має бути систематичною. Одиначні пізнавальні завдання, фрагментарне застосування дидактичних інструментів не призведе до очікуваного результату. Перед авторами підручників, учителями різних предметів та інтегрованих курсів стоїть завдання створення відповідних пізнавальних завдань та визначення видів навчальної діяльності учнів 5–6 класів, які дадуть змогу розвивати їхні наскрізні вміння в системі. Не менш важливим, на нашу думку, є вирішення питання виявлення «точок дотику» у викладанні різних предметів/курсів, узгодженості підходів до розвитку наскрізних умінь на практиці між учителями в межах освітнього закладу.

Отже, наскрізні вміння, що є спільними для всіх ключових компетентностей, можна розглядати як навички, якими має володіти людина XIX століття. Орієнтація навчання учнів на розвиток наскрізних умінь на адаптаційному циклі (5–6 класи) забезпечує баланс між знаннями, вміннями, ставленнями учнів та їхніми реальними життєвими потребами. Інтегрований розвиток наскрізних умінь виступає індикатором реалізації компетентнісного підходу на рівні практики конкретного освітнього закладу з реалізації завдань НУШ на базовому рівні освіти.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія освіти. Київ: «Юрінком-Інтер», 2021. 1144 с.
2. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посібник. Харків: НТУ «ХПІ», 2002. 198 с.
3. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. Ключові компетентності та ключові життєві навички в контексті викликів сучасного світу. Матеріали II Міжнародного симпозіуму освіта і здоров'я підрастаючого покоління 24–26 квітня 2018 р. С. 13–18.

4. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/novaukrayinskashkola> (дата звернення 18.02.2022).

5. Закон України «Про освіту» / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38–39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 18.02.2022).

6. Державний стандарт базової середньої освіти. Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.02.2022).

7. Результати дослідження наскрізних умінь учнів початкової школи. Моніторинг НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/2021/Monitorynh/Rezultaty> (дата звернення 11.02.2022).